

DE PAARBAND BIJ VOGELS

Blijven een vrouwtjes- en een mannetjesvogels jaren aan elkaar gekoppeld? Zijn er mannetjesvogels die meerdere vrouwtjes hebben? Of omgekeerd: zijn er vrouwtjes, die meerdere mannetjes hebben? Kan het nog anders? We hebben de neiging er onze menselijke kijk op los te laten, maar voor dieren is die manier van kijken verkeerd. Vogels kiezen instinctmatig voor een vaste of losse paarband met slechts één doel: voortplanting en het doorgeven van de erfelijke eigenschappen en daarbij kunnen ze best egoïstisch te werk gaan.

In de winter leeft elke vogel voor zich om maar aan voedsel te komen. De vogel verdedigt zijn/haar territorium om genoeg voedsel binnen te krijgen; zelfs mannetjes en vrouwtjes staan elkaar naar het leven. Die houding echter staat de paarbinding die noodzakelijk is om tot voortplanting te komen, in de weg. Langzaamaan gaan ze elkaar in de lente weer verdragen. Het voedselaanbod wordt weer wat ruimer; de temperatuur loopt op en de periode van paarvorming breekt aan. Het is de bedoeling dan vrouwtje en mannetje gelijktijdig aan die paarbinding toe zijn. Ruim 90% van de vogels hebben een monogame paarband: één vrouwtje en één mannetje vormen een paar en zoeken een nestelterritorium. Een paar kan meer energie opbrengen dan een vogel apart en die energie heb je nodig voor het produceren van eieren, het broeden en de broedzorg. Slechts 10% van de vogels doet dat alleen en mannetje en vrouwtje komen slechts bij elkaar voor de bevruchting, maar daarover straks meer.

Voor de paarbinding is het vaak zo, dat het vrouwtje het mannetje kiest. Dat doet ze op basis van relevante erfelijke eigenschappen. Voor een Weervogel is dat: is hij goed in het bouwen van een stevig nest? Dus dat betekent, dat hij een nest bouwt en dat aan haar toont en als zij voor hem kiest, dan bekleedt zij het nest verder. Voor een Noordse Stern is van belang of hij haar van genoeg voedsel voorziet en daaruit concluderend of hij de jongen van genoeg voedsel kan voorzien. Het vrouwtje Waterhoen kiest een klein mannetje: die heeft minder voedsel nodig en er blijft dus meer over voor haar en the kids.

Veel monogame paren blijven jaren bij elkaar, maar de paarband wordt ook wel verbroken, met name na mislukte broedsels. Het uiteindelijke doel (de voortplanting) is niet gehaald, dus zoeken ze een andere partner. Bij Drieteenmeeuwen is na

onderzoek gebleken, dat de paarband 100% vaker wordt verbroken na een mislukt broedsel. Een monogame paarband betekent ook dat de afzonderlijke partners meestal meer ervaren zijn in het grootbrengen van een broedsel en dat dus een succesrijke voortplanting als doel gehaald wordt. Het is dan ook nog eens zo, dat het mannetje erop let dat het vrouwtje niet vreemd kan gaan. Dat gebeurt niet uit liefde of genegenheid maar uit jaloezie. Hij wil zijn erfelijke eigenschappen doorgeven en staat dat niet toe aan een ander mannetje. Bij Eksters is dat vaker te zien. De partners verliezen elkaar niet graag uit het oog en waar het vrouwtje naar toe gaat, daar volgt het mannetje.

Bij polygamie komt het meeste voor dat één mannetje meerdere vrouwtjes heeft (polygenie) en in mindere mate dat één vrouwtje meerdere mannetjes heeft (polyandrie).

Hetgeen we zo straks stelden, dat twee vogels meer energie kunnen opbrengen dan een, gaat hier in zekere zin ook op, maar men heeft andere oplossingen om het broedsel veilig te stellen.

Een vrouwtje met nestblijvers besteedt beduidend meer energie aan het grootbrengen van het broedsel, dan een vrouwtje met nestvlinders. Dus deze vorm van paarbinding komt meer voor bij vogels, waarvan de jongen snel zelfstandig zijn. Een voorbeeld daarvan is de Fazant: hij verdedigt zijn territorium tegen andere mannetjes maar niet tegenover meerdere vrouwtjes. Na de paring verspreiden de hennen zich en gaan een nest maken. Als de eieren zijn gelegd stopt de haan met het verdedigen van zijn territorium.

Ook mannetjes van een monogaam paartje hebben incidenteel wel eens twee vrouwtjes: of samen hebben ze dan één nest of ze hebben twee nesten.

Een bijzondere vorm van polygenie komt voor bij bijvoorbeeld kemphanen. Zij investeren erg weinig in de paarband. De mannetjes duelleren met elkaar en trekken daarbij vrouwtjes aan. Ze paren met meerdere vrouwtjes en laten het daarbij voor wat betreft de broedzorg.

Wanneer er een overdadig voedselaanbod is, kan een paartje zich ook veroorloven niet aan elkaar gekoppeld te blijven en bij 1% van de vogelsoorten spreekt men van polyandrie: een vrouwtje heeft meerdere mannetjes. Het vrouwtje verdedigt het territorium, maakt dan het mannetje het hof en laat hem, nadat de eieren gelegd zijn, voor het broedsel zorgen. Daarna speelt ze hetzelfde spel met een ander mannetje opnieuw. Dat gebeurt bij sommige soorten kwartels.

Dan zijn er nog een aantal bijzondere relaties. Van de Struisvogel wisten we niet of de paarbinding monogaam, dan wel polygaam zou zijn. Men trof steeds maar één hen aan op het nest, terwijl de haan met meerdere vrouwtjes baltste. Welnu, de haan verdedigt een groot territorium en krijgt uiteindelijk een hen, die haar

eieren in een nestkuil legt. Een paar dagen later komen andere hennen, waarmee de haan heeft gepaard en die leggen in datzelfde nest hun eieren. De eerste hen laat dat ook toe. Maar alleen die eerste hen, de hoofdhen en de haan mogen op het nest broeden. Zo verkrijgt men een nest met wel 30 tot 40 eieren; die kunnen niet bedekt worden door één struisvogel. En nou komt het: de hoofdhen legt de eieren van de bijhennen aan de buitenkant en die worden in de zon gestoofd of door een jakhals opgegeten. Zo bewaakt ze dat haar eigen erfelijke eigenschappen doorgegeven worden, want haar eieren liggen immers op de veiligste plaats.

De Heggemus in onze tuin is ook een apart verhaal. We dachten, dat een heggemuspaar een gewone relatie onderhield, maar een onderzoek m.b.v. gekleurde ringen verschaftte opheldering.

In het voorjaar verdedigt elk mannetje een territorium. Het vrouwtje bezet een foerageergebied. En als dat foerageergebied twee territoria van de mannetjes overlapt, gaat ze een relatie aan met die twee mannetjes; een vorm van polyandrie dus. Een bijkomstigheid is dat een mannetje wel eens een ander ondergeschikt mannetje in zijn territorium duldt. En dan maakt dat ondergeschikt mannetje gebruik van de ontstane situatie. Reden voor dat dominant mannetje om of het vrouwtje extra te bewaken of te gaan vechten met het ondergeschikte mannetje. Voordeel voor het vrouwtje is: beide mannetjes doen mee aan de broedzorg.

We stelden het al in het begin: paarvorming heeft maar één doel: voortplanting en het doorgeven van erfelijke eigenschappen. Om diezelfde reden kiezen vogels om net niet tot paarvorming over te gaan. Niet uit gebrek aan liefde, genegenheid of andere menselijke gevoelens, maar om redenen die in dienst staan van de evolutie.

**Werkgroep Vogels,
Jos Smeets.**